

Inför en ny bibelöversättning

I begynnelsen var oordhet, och oordhet var när gudhi, och gudh var oordhet, thet samma war i begynnelsen när gudhi, genom thet äro all ting giord, och thy för utan är intit giordt, thet giordt är.

Den 15 augusti 1526 på »dyra vårfrudag», firningsdagen för Jungfru Marias upptagande till himlen, trycktes den första översättningen av hela Nya testamentet till svenska. Sverige var då fortfarande formellt katolskt. Översättningsarbetet hade pågått en längre tid genom att ordnar och domkapitel fick översätta olika bibelböcker medan den slutliga sammanställningen gjordes av Olaus Petri, som så kom att förbindas med översättningsarbetet.

Tanken på att översätta Bibeln till folkspråk var alltså inte ny. Första gången en svensk bibel nämns är i en inventarieförteckning tillhörande kung Magnus Eriksson, »en stor volym bibel på svenska». Riktigt vad notisen syftar på vet man dock inte. Den tidigaste kända översättningen till svenska av en bok i Nya testamentet, är Apostla Gerningar, från omkring 1380. Under andra delen av 1400-talet översatte birgittinermunken Jöns Budde de gammaltestamentliga böcker som bär de kvinnliga huvudpersonernas namn – Ruts, Judits och Esters böcker – och därtill Mackabéerböckerna. Redan då förstod denne birgittinermunk att lyfta fram Bibelns kvinnor.

Från NT 1526 och hela Bibeln 1541 till 1917 års översättning gick nästan 400 år (versionerna från 1618 och 1703 var endast revideringar av den första). Sedan gick det bara 64 år till NT81. Och nu, 40 år senare, görs genom Svenska Bibelsällskapet (SBS) ännu en nyöversättning. Anders Alberius, tidigare generalsekreterare för SBS, har pläderat för att en ny översättning av NT ska vara färdig till 500-årsjubileet av NT 1526 (SPT 23/2020).

SBS nuvarande generalsekreterare Anders Göranson och översättningsdirektorn Mikael Winnige gav ett väl motiverat svar (SPT 26/2020). Ändå finns oklarheter, inte minst vad gäller de övergripande principerna för översättningsarbetet.

Att vana bibelläsare i NT81 och Bibel 2000 kunde sakna en del invanda formuleringar eller tycka att språket blivit för vardagligt, förvånade väl inte. Nyformuleringen av Herrens bön var nog det som fick flest att reagera, inte minst när den användes i gudstjänsten. Förvirringen blev stor. I en del församlingar behöll man 1917 års version, i andra använde man en revidering av 1981 års ordalydelse. Men ingen kyrka har i dag NT81:s version i liturgin.

Men den mest långtgående kritiken mot Bibel 2000 gällde Gamla testamentet. Översättarna valde där att inte tolka texter i ljuset av Nya testamentet. Den romersk-katolska kyrkan i Sverige använder därför i liturgin en lätt reviderad text av 1917 års översättning av GT.

Att vi i dag har en delvis konfessionsöverskridande bibelöversättning är en stor tillgång. Inför en ny översättning måste det därför vara en prioritering att alla kyrkor och samfund ska kunna enas om att använda den i liturgin och tros- och bibelundervisningen. Varje översättning är en tolkning, därför är ekumenisk enighet viktig i översättningsarbetet. Bland huvudmännen för Bibelsällskapet finns alla fyra kyrkofamiljerna representerade. Rimligen borde det leda till en översättning som kan godtas för liturgiskt bruk av alla.

Ingen översättning görs i ett vakuum. Till de bibliska texternas rikedom hör att de, när de läses på originalspråken, ibland kan vara mångtydiga, vilket är svårt att få fram i en översättning. Det är då lika mycket ett vägval att välja bort en kristocentrisk läsning som att öppna för den. Utgångspunkten kan då inte vara att försöka få fram en förment »neutral översättning», en ambition som för Bibel 2000 kom att resultera i ett antal omskrivningar. Guds Ande som svävade över vattnet i bibelns första kapitel blev till en gudsvind. I Psaltaren

22 hade Jesu händer och fötter skrumpnat i stället för att vara genomborrade. Och Jesaja fick tala om den unga kvinnan i stället för om jungfrun. För att nu nämna några få exempel.

Alla dessa översättningsvarianter är möjliga, men när mönstret, som i Bibel 2000, blev att den kristologiska läsningen omintetgjordes, blev resultatet otillfredsställande. För en av staten sanktionerad översättning kan det möjligen få vara så men inte för kyrkan. Därför känns det fundamentalt fel när SBS (och kyrkostyrelsen, som behandlade frågan 2016) tycks ha lämnat ungefär samma direktiv som staten.

Kyrkan läser hela Bibeln i ljuset av Jesus och möter honom i varje bok. »Och med början hos Mose och alla profeterna förklarade han [Jesus] för dem vad som står om honom överallt i skrifterna. »De nytestamentliga skrifterna skrevs för att brukas när församlingen möttes. I liturgin och i kyrkans sammanhang har Bibeln sin främsta plats. Det är där vi gemensamt uttrycker »Så lyder Herrens ord» eller »Så lyder det heliga evangeliet». Det är främst för kyrkans gemensamma firande en översättning behövs, men självklart också för den enskildes läsning.

I förordet till »Katolsk studiebibel, Nya testamentet ur Bibel 2000 med katolska kommentarer» skriver biskop Anders Arborelius: »Det är i första hand för att lära känna Jesus bättre som vi skall läsa Bibeln. Det är hans mysterium som kan anas från Bibelns första blad till dess sista. Han är själva Ordet [...].» Det är till detta som varje bibelöversättning syftar. För att tala med Luther är Kristus Bibelns kärna och stjärna. I ljuset av honom får Bibelns texter sin sanna mening.

Ändå är det inte självklart vilka principer som ska gälla för en ny översättning. Att språket ska vara rimligt enkelt och tidsenligt är väl det mest givna. Men hur ska man förstå vad Göransson/Winninge beskriver som att »en målsättning av ett annat slag är en uttalad strävan efter inkluderande språk»? Liknande direktiv fanns även med för den nya kyrkohandboken, vilket kom att påverka resultatet. Men en bibelöversättning får inte präglas av teologiska trender – inte ens om det gäller genusaspekter.

Trots osäkerheten kring direktiven och det komplexa med att få en bra balans mellan trohet mot grundtexten och ett idiomatiskt språk, så är det glädjande att bibelarbetet pågår. Men låt det ta sin tid. En ny översättning är inte akut. Den gamla NT81 är trots allt inte så gammal. Romaner skrivna för fyrtio år sedan är fortfarande fullt läsbara utan några språkliga justeringar ...

Översättningar till folkspråken har pågått sedan ett par årtusenden. Det började med att GT översattes till grekiska – det som blev Septuaginta – och fortsatte med biblar på arameiska, koptiska, syriska, latin och på i stort sett varje levande språk. I dag lär det finnas biblar eller bibeldelar på mer än 4000 språk. För denna världens mest lästa bok är också den viktigaste boken av alla – Guds levande ord. Ytterligare en översättning till svenska kan förhoppningsvis bidra till att den räcks till ännu en generation.